

Демченко Н.А.

Міжвідомча лабораторія моніторингу екосистем Азовського басейну Інституту морської біології НАН України та Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького
72312, Україна, Запорізька обл., м. Мелітополь, вул. Леніна, 20;
bibadem@mail.ru

Види-вселенці в іхтіофауні північно-західних приазовських річок у історичному аспекті

Річки Північно-Західного Приазов'я (Великий та Малий Утлюки, Молочна, Корсак, Обитічна, Лозуватка та Берда) є важливими водотоками з огляду на збереження прісноводної іхтіофауни. Однак, масштабне антропогенне втручання у їх функціонування у другій половині 20 ст. призвело до значної трансформації цих водойм. Так в цей час здійснювалися гідробудівництво, спрямлення русел річок, інтродукція риб з метою підвищення продуктивності систем та інше. Це призвело до розчленування річок на окремі ділянки, створення нових екологічних умов існування для водних організмів та виникнення певного впливу на аборигенних представників тощо.

Загалом за час досліджень, які проводилися на річках північно-західного Приазов'я упродовж 1932-2013 рр., було обліковано 69 видів риб, з яких 12 визначені як види-вселенці. Нами вони віднесені до наступних груп:

- **чужорідні види** - випадково потрапили до приазовських річок, мешкають у них тривалий час, але не здатні до самостійного природного відтворення (товстолоби білий та строкатий, амур білий, кефаль піленгас та медака китайська). Сучасне поширення в регіоні, зокрема перших трьох представників, та їх чисельність визначають лише спрямовані рибогосподарські заходи;

- **інвазійні види**, які раніше не були характерні для фауни регіону, але створили повноцінні та значні за розмірами популяції. Найбільш типовим їх представником є карась сріблястий, який з'явився у приазовських річках на рубежі 1960-1965 рр. і за стислий час став домінуючим видом іхтіофауни. Зараз надзвичайно високі темпи розселення і збільшення чисельності демонструє сонячний окунь. Цей північноамериканський вид, незнаний рибалками ще 4-5 років

тому назад, зараз став помітним об'єктом аматорського лову у всіх річках північно-західного Приазов'я. Досить поширеним видом вже давно став чебачок амурський, якого випадково завезли з Далекого Сходу Росії під час спрямованого розселення товстолобів та амурів;

- **види, що самостійно розширили свій ареал.** До них слід віднести представників іхтіофауни, які проникли у річки переважно з Азовського моря, адаптувалися до нових гідроекологічних умов та створили самовідновні популяції. До них, перш за все, необхідно віднести бичків гонець і цуцик та морських голок змієподібна та довгорила.

В сучасних умовах з усіх вказаних видів найбільш представленим є карась сріблястий. Він є масово поширеним не тільки в малих та середніх приазовських річках (Великий та Малий Утлюки, Молочна, Лозуватка, Обитічна, Берда) (Демченко, 2009), але й у великих (Дон, Кубань) (Абраменко, 2001), а також акваторіях Азовського моря (Демченко, 2013). Про його широке розповсюдження у річках говорить частота зустрічі, яка коливається в межах від 33,3 до 100 %.

На відміну від карася сріблястого кефаль піленгас реєструється переважно у річках (Молочна, Корсак, Лозуватка, Обитічна), які мають зв'язок з морем, де показники частоти зустрічі становить 3,8-37,9 %. Третім за представленістю видом є бичок цуцик, який трапляється в річках Молочна, Обитічна та Лозуватка у межах 10,3-31,0 %. Всі інші види, окрім одиничних, зустрічаються в 1-2 водоймах у діапазоні 1,3-6,7 %, окрім сонячного окуня, частота зустрічі якого сягнула 37,5 %. Такі досить значні показники останнього пов'язані з локальним впливом зрошувальної системи на деякі річки.

Показник відносної чисельності також в певній мірі є відображенням стану видів, оскільки у досліджуваних річках, як зазначалося вище, сформувалися різні гідроекологічні умови. За чисельністю з усіх представників домінують карась сріблястий (максимальні величини 77 %), сонячний окунь (15 % відповідно) та кефаль піленгас (10 %).

Таким чином, зазначені вище дані свідчать про те, що 18,5 % від усіх облікованих видів у річках припало на види-

вселенці. Зокрема карась сріблястий та сонячний окунь демонструють досить великі темпи як за розселенням, так і за збільшенням чисельності, що призводить до домінування у деяких водоймах. Стосовно подальшого прогнозу розселення видів відмітимо, що саме сонячний окунь, в найближчий час буде інтенсивно освоювати нові акваторії та річки як в результаті саморозселення, так і в результаті рибогосподарських заходів.

Список використаних джерел:

1. Абраменко М.И. Экологические и биологические закономерности пространственной динамики численности серебряного карася *Carassius auratus gibelio* в Понто-Каспийском регионе / М.И. Абраменко // Среда, биота и моделирование экологических процессов в Азовском море / М.И. Абраменко. – Апатиты: Изд-во Кольского НЦ РАН, 2001. – Ч. 1, Гл. 2. – С. 152-173.
2. Демченко Н.А. Динаміка іхтіофауни річок північно-західного Приазов'я в ХХ ст. / Н.А. Демченко // Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія біологічна. - 2009. – Вип. 50. – С. 72 – 84.
3. Demchenko V.A. Invasive species in ichthyofauna of waterbodies in the north-western part of the Azov basin / V.A. Demchenko, N.A. Demchenko // Invasion of alien species in Holarctic: the IV International Symposium, 22-28 september, 2013: abstracts. - Borok, 2013. - P. 42.

Demchenko N.A. Non-native species on the ichthyofauna of north-western rivers of Azov Sea basin in the historical aspect

Interdepartmental Laboratory of the Azov Sea Basin Ecosystems Monitoring of the Institute of Marine Biology NAS of Ukraine and Melitopol State Pedagogical University, Lenin str., 20, Zaporozhye region, Melitopol, Ukraine; bibadem@mail.ru

In the north-western rivers of Azov Sea basin in period from 1932 till 2013 years 12 non-native species were accounted, which were divided on 3 groups by ecological features. The most widespread and numerous was prussian carp. In the near future sunfish will spread on the new aquatic areas and rivers, both, as the result of independent spreading and fisheries management measures.